

Hovsep Hayreni: 1909 Adana katliamı

Posted on 02/11/2018

Meşrutiyet'in üzerinden bir yıl geçmeden Nisan 1909'da Adana ve Çukurova bölgesi Ermenileri büyük bir kırima uğratıldı. 25-30 bin cana kıyan bu kırim ve talan hareketi eski İslam bağınazlığı kadar yeni yükselme yolundaki Türkçülüğün de damgasını taşıyordu. Türk-Müslüman sermayesi yararına gayrimüslim unsurların tasfiyesi, toprak ve sair zenginliklerin el değıştirmesi İttihat ve Terakki yönetiminin önde gelen hedeflerinden biriydi. Ama onlar bu olayı İstanbul'daki 31 Mart Vakası ile birlikte Abdülhamit'in hesabına kaydetmek suretiyle kendilerini sorumluluktan sıyırmayı becerdiler. Böylece çatışmalı oldukları padişahın değışmesini sağladıkları gibi Ermenilerin hiç değılse bir kısmına daha uzunca bir süre dost görünmeyi de başaracaklardı.

Adana katliamını 1908 Meşrutiyetiyle coşan ve ümitlenen Ermenilere bir had bildirme hareketi olarak okumak da mümkündür. Resmî raporlarda bile, "Ermenilerin henüz edindikleri özgürlük ve eşitliği bu kadar geniş ölçüde kullanmaları Müslümanların pek hoşuna gitmemiştir" denilir. Ermeni halkının sevinci, öyle bir eşitlik duygusunu asla içine sindiremeyen gerici çevreler tarafından "tahrik edici" bulunur. Onlar "Ermenilerin Kilikya'da krallık kurmak istedikleri" vb. iddialarla, Abdülhamit dönemindeki "Ermeniler beylik istiyor" atmosferini tazeleyerek, hem bağınaz kitleleri saldırıya sevk eder, hem de katliamın sorumluluğunu kurban ettikleri Ermenilere mal etmeye çalışırlar.

Nisan ayı başındaki saldırılar öncesinde bu tip körüklemelerle bizzat Adana Valisi Cevat Bey tarafından şehrin Türkleri Ermenilere karşı mobilize edilir. "Ermeniler bize saldırıyor" imajı verilerek şehir ve köylerde Müslümanlara silah dağıtılır, katil ve soyguncular güruhu beyaz başlıklarıyla ayırt edilir şekilde önce Ermeni dükkânlarına hücum eder, sonra bu saldırı mahallelere yönelir. Mahallelerde direniş gösteren Ermeniler de olur. Fakat eşitsiz güçlerle

fazla dayanamazlar. İlk saldırı dalgası biraz dindikten sonra Jön Türklere ait yerel gazetede İsmail Sefa, “Daha bu olan bir şey değil, biz yalnızca mola vermişiz, her şeyin nasıl sonuçlanacağını göreceğiz” diye yazar.

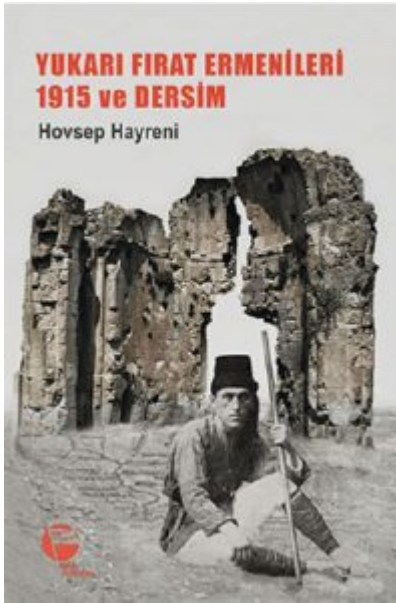
14 Nisan’da daha yaygın şekilde ikinci saldırı dalgası başlatılır. İstanbul’dan İttihatçıların gönderdiği “kurtarıcı” kisvesi altındaki askerî birlikler de sivil çetelere yardımcı olur. 2.000 Ermeni’nin sığındığı Apkaryan okul kompleksini saldırganlar gazyağı dökerek ateşe verir, insanları diri diri yakarlar. Yangın içinden kaçanları ise Meşrutiyet’in askerleri kurşunlar. Bundan başka sığınma yerleri olan, Ermeni, Rum ve Fransızlara ait okullar ve kiliseler de yakılır. Şehrin dörtte üçünü oluşturan Ermeni mahalleleri alevler içinde yutulurak yerle bir olur. 200 kadar köy harabeye çevrilir. Adana vilayetine bağlı Misis, Tarsus, Osmaniye, İncirlik ve Halep vilayetine bağlı Antakya, Maraş, Zeytun da saldırılardan etkilenen yerlerdir. Vahşetin bin bir türü gerçekleştirilir. Olaylar sırasında Türkiye’de bulunan Amerikan New York Herald gazetesi muhabiri ve Tarsus Amerikan Koleji öğretmeni H. Gibons, şunları yazar: “Bu kıırım Abdülhamit zamanında olanlardan daha korkunçtu... İlk katliam sırasında kurtulabilen Ermeniler şimdi yok edildiler... Adana cehenneme döndü... Adana kıırımı, Abdülhamit’ten iktidarı kapmakla beraber onun metotlarını da miras alanların Ermenileri imha yolundaki ilk denemesi oldu...” (1)

Patrikhane’nin araştırma komisyonuna göre toplam 25 bin Ermeni katledilmiştir. Yaklaşık 6.000 ev, 24 kilise, 16 okul, 30 otel, 523 dükkân, 2 fabrika, 300 çiftlik, 23 değirmen yakılmış, yıkılmış veya yağmalanmış, 10.000 baş hayvan gasp edilmiş, toplamda 20 milyon Türk Lirası zarar verilmiştir.(2)

Katliam ülkede ve dünyada yoğun tepkilere neden olur. Hükümet riyakâr açıklamalar yapar. Meclis içinden biri Türk (Yusuf Kemal), biri Ermeni (Hagop Babikyan), her ikisi de İTC üyesi iki mebus inceleme için Adana’ya gönderilir. Yusuf Kemal Ermenileri suçlarken, Babikyan kendi raporunda tersini ortaya koymuştur. Fakat raporunu mecliste okuyamadan şüpheli şekilde ölür. Ölümünün zehirlenme sonucu olduğu ve bunu da İttihatçı merkezin kotardığı

düşünülür. Hükümet gerçeklerin üstünü örtmek için yoğun çaba gösterir. Mecliste bu durumu kınayan Krikor Zohrab zorla kürsüden indirilir ve hırpalanır. İşin adli boyutunda ise ayaktakımı olan 40 Müslümanla birlikte 6 da Ermeni idam edilir. Sorumlulukları açık olan Vali Cevat Bey, Komutan Mustafa Remzi, Adana Jön Türk Kulübü Başkanı İhsan Fikri, nüfuz sahibi eşraftan Abdülkadir Bağdadizade, Cebeli Bereket Mutasarrıfı Adil Asaf Bey, Polis Şefi Kadri Bey çok hafif hapis veya sürgün cezaları alır. Sonraki yıllarda birçoklarının terfi ettirilmeleri de dikkat çekici olmuştur.

“Emri kim verdi? Yüksek rütbeli sivil ve askerî görevlilere, yörenin ileri gelenlerine ve Kilikya’daki Jön Türk kulüplerinin başkanlarına ‘spontane karışıklıkları’ örgütlemelerini kim söylemişti? Yetkililer mi, devlet mi, hükümet mi yoksa İTC mi? Her şey, ancak orduyu, hükümeti ve önemli devlet organlarını denetleyen yegâne kurumun -yani İttihat Merkez Komitesi’nin- bu emirleri verebileceğini ve bu emirlere riayet edilmesini sağlayabileceğini gösteriyor. Bu partinin olağan uygulamaları göz önüne alındığında, bu emirler esas olarak Selanik’ten gönderilen ve hiçbir valinin karşı çıkmaya cüret edemeyeceği meşhur seyyar delegeler tarafından iletilmiş olmalıdır.

Peki, bu katliamlar neden yapılmıştı? Bu soruya kesin bir cevap vermeden birkaç makul açıklama öne sürebiliriz. Ermenilerin, azınlıkta olmalarına rağmen, tarım ve ticarete önemli bir nüfuz elde ettiği -ki Türk çevreler bu konuyu ısrarla vurgularlar- bölgenin ekonomik dinamizmi ve müstesna coğrafi konumu ülkeyi Türkleştirmeyi saplantı haline getiren Jön Türklerin partisini, 1895-96’daki Hamit katliamlarından kısmen kurtulan bu bölgenin kalkınmasına ağır bir darbe indirmeye kıskırtmış olabilir.”(3)

Adana katliamında Ermenileri kışkırtıcı ve sorumlu göstermeye çalışanlar, onların meşrutiyet ortamından yararlanarak Kilikya'da nüfuslarını ve etkinliklerini arttırmaya çalıştıklarını iddia ederler. Oysa ileri sürdükleri nüfus artışı mevsimlik işçilerin Çukurova'ya çalışmaya gelmeleriyle ilgili bir durumdur. Adana katliamında birçok Xarpertli, Çarsancaklı ve başka yörelerden Ermeni tarım işçileri de kurban olmuştur.

1) M.V. Arzumanyan, Taravor Koyamard (Yüzyıllık Var Olma Mücadelesi), Hayastan Yayınevi, Yerevan, 1989, s. 259.

2) M.V. Arzumanyan, a.g.e., s. 255-265.

3) R. Kévorkian, a.g.e., s. 172.

Kaynak: Hovsep Hayreni: YUKARI FIRAT ERMENİLERİ1915 ve DERSİM. BELGE YAYINLARI: 795

Birinci Baskı Aralık 2015